

Богиня Л. В.

*директор навчально-наукового центру
з підготовки іноземних громадян
Полтавського державного медичного університету*

Горбенко Є. В.

*викладач ЗВО навчально-наукового центру
з підготовки іноземних громадян
Полтавського державного медичного університету*

Трусова Л. В.

*викладач ЗВО навчально-наукового центру
з підготовки іноземних громадян
Полтавського державного медичного університету*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація: У статті розглянуто питання навчання інокомунікантів наукового мовлення відповідно до обраного фаху, формування вторинної професійної мовної особистості на доуніверситетському етапі підготовки.

Summary: The article examines the issue of training foreign communicators in scientific communication in accordance with the chosen occupation, the formation of a secondary professional language personality at the pre-university stage of preparation.

Постановка проблеми. Для іноземних студентів, що вивчають мову в умовах мовного середовища, однією зі сфер її застосування є спілкування з фахових питань. Якісна підготовка лікарів для зарубіжних країн неможлива без володіння ними мовою навчання, якісно сформованих навичок спілкування українською мовою з пацієнтами задля забезпечення ефективної практики в українських лікувальних закладах.

Дослідженню проблем формування професійної комунікативної компетенції інокомунікантів присвячена низка наукових розвідок та методичних праць українських лінгводидактів. Зокрема це питання вивчали Ю. Караулов, Г. Онкович, Г. Швець, Л. Барановська, Л. Мацько, С. Варава, В. Груцяк,

Т. Алексеєнко, Л. Васецька, І. Жогіна, Є. Голованенко, О. Мізіна, О. Кіріченко, Ю Жигалкіна та інші.

Більшість науковців доходять висновку, що необхідну інформацію зі спеціальності іноземні здобувачі освіти отримують, здебільшого, завдяки двом видам мовленнєвої діяльності: читанню наукових текстів та аудіюванню лекцій, тому протягом останніх десятиліть створено навчальні посібники з початкового курсу наукового стилю мови для іноземних слухачів медичних, інженерних, гуманітарних спеціальностей [1; 2; 3].

Мета цієї статті – визначення завдань доуніверситетської підготовки іноземних здобувачів вищої освіти щодо формування комунікативної компетенції відповідно до обраного фаху,

опис окремих видів аудиторної та самостійної роботи задля досягнення цілей, визначених програмою з української мови як іноземної [4].

Наслідуючи Г. Швець, вважаємо, що «становлення ... (професійної мовної особистості – далі ПМО) передбачає набуття професійних знань, оволодіння репертуаром усних і письмових текстів, комунікативними стратегіями, актуальними для конкретної професії, та розвиток особистісних рис, важливих для спеціаліста певної галузі» [5, с. 100].

Формування комунікативної компетенції у професійній сфері потребує розвитку аудитивних навичок, навичок діалогічного та монологічного говоріння. Для майбутніх лікарів вміння слухати й говорити надто важливі з огляду на необхідність вислухати скарги пацієнта та лікувати його не лише медичними засобами, а й словом.

Виклад основного матеріалу.

У сучасних українських реаліях більшість іноземних здобувачів закладів вищої медичної освіти навчаються англійською мовою, але є доволі чисельна група інокомунікантів, які проходять доуніверситетську підготовку українською мовою й набувають навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, читанні, говорінні, письмі.

У програмі з української мови як іноземної для підготовчих відділень навчально-професійна сфера спілкування виокремлена двома розділами: початковий курс наукового мовлення і базовий курс. А навчання читання спеціальної літератури, конспектування друкованих текстів та запис міні-лекцій є одними з видів навчальної діяльності під час вивчення мови майбутньої спеціальності. Крім того, формування професійно орієнтованих комуніка-

тивних навичок відбувається на заняттях з української мови під час читання модельованих чи частково адаптованих текстів дотичних до спеціальності, окремих заняттях з хімії, біології (анатомії), основ здоров'я.

Отже, серед завдань доуніверситетської підготовки іноземних студентів щодо навчання мови спеціальності можна виокремити: навчання читання текстів за фахом, адаптованих науково-популярних і художніх текстів, за тематикою дотичних до майбутньої спеціальності; навчання аудіювання лекцій з науково-природничих дисциплін; навчання конспектування прочитаного та запису на слух. Процес реалізації кожного з них відбувається в поєднанні всіх видів мовленнєвої діяльності.

На доуніверситетському етапі навчання читання загальнонаукової та спеціальної літератури починається після попереднього знайомства з граматичною системою мови (1-10 тижні навчання).

Природно, що під час навчання різних видів читання слухачі розвиватимуть навички письма (запис нового лексико-граматичного матеріалу, складання різних видів планів (при вивченні семантичної і структурної будови текстів); аудіювання і мовлення (сприйняття на слух мови викладача та формулювання власних висловлювань).

З досвіду зазначимо, що «найважливішим компонентом на заняттях з НСМ є навчальний текст, який би був зрозумілим для слухачів, і система завдань до нього, виконання яких дало б змогу повірити у власні сили в опануванні наукового мовлення. Саме текстоцентричний підхід у навчанні як мови, так і природничо-наукових дисциплін позитивно впливає на формування стартових навичок наукового мовлення, а в подаль-

шому – українськомовної комунікативної компетентності іноземних студентів у професійній сфері» [6, с. 107].

Власне навчання читання текстів за фахом складається з двох етапів:

– перший (початковий) – загальне знайомство з адаптованою літературою за профілем навчання у тій області науки, якою буде займатися здобувач вищої освіти (тобто читання текстів різних розділів біології, фізики, хімії);

– другий (кінцевий) – читання вузькоспеціальної літератури, наприклад, читання текстів з теми «Травна система людини».

Першому етапу навчання читання текстів за фахом передуює робота на заняттях з початкового курсу наукового стилю української мови як іноземної з метою підготовки до перших занять з науково-природничих дисциплін (математики, хімії, фізики, біології). На цьому етапі слухачі знайомляться з адаптованими мікротекстами, співвіднесеними з темами перших занять із профільних дисциплін.

У цей час процес навчання спрямований на вивчення нової лексики (як загальнонаукової, так і термінологічної); знайомство з найуживанішими граматичними моделями наукового стилю мови; навчання пошуку у текстах відповідей на запитання, що містяться в післятекстових вправах.

Перший етап навчання читання фахово орієнтованих текстів передбачає знайомство з найпростішими граматичними моделями наукового стилю мови; оволодіння необхідним лексичним мінімумом; оволодіння основною фаховою термінологією. Кінцевою метою навчання в цьому випадку є набуття комунікативної компетенції в ознайомлювальному, переглядовому і пошуко-

вому читанні. Однак, для початкового етапу найбільш актуальним є коментоване читання.

Під час роботи над текстом ми виходимо з комунікативних потреб майбутніх лікарів у читанні літератури за фахом, різного роду видів журналів, довідників тощо. Для навчання читання добирається текстовий матеріал, який має досить високий ступінь концентрації книжково-письмових мовних засобів, і, крім того, містить основну та надлишкову інформацію, що особливо важливо у навчанні різних видів читання. Паралельно, на заняттях з української мови як іноземної, опановуючи граматичну структуру мови, слухачі вивчають лексику медичної галузі, назви органів і частин тіла людини, відділення лікарні, медичні спеціальності тощо. Насиченість текстів і тренувальних вправ фахово орієнтованою лексикою – запорука її швидкого запам'ятовування й активного застосування в ситуаціях реального спілкування.

При вивченні будь-якої наукової дисципліни можна виділити кілька рівнів для групування об'єктів вивчення. Нами виділено, до прикладу, такі: загальне поняття про предмет науки, що вивчається; якісна характеристика предмета; класифікація і належність предмета до класу; видові різновиди предметів; характеристика предмета за складом; характеристика процесів, характерних для досліджуваних предметів; взаємозв'язок і взаємозалежність явищ, досліджуваних цією наукою; характеристика предметів за їхніми властивостями; характеристика методів вивчення й опису предметів та явищ тощо. На цій основі текстовий матеріал попередньо адаптовано і розподілено за складністю та обсягом.

Крім того, у навчанні читання враховується аспект формування вмінь, тому що саме вміння забезпечують включення інокомуніканта у процес спілкування.

Цільові настанови, що стоять перед слухачами під час читання літератури за фахом на початковому етапі, мають на меті сформувати вміння прочитати і зрозуміти текст, знайти відповіді на запитання викладача; вміння вичленити з тексту ті частини, у яких повідомляється про предмет, що нас цікавить; вміння прочитати текст з метою вивчення нової лексики, необхідної в подальшій роботі; вміння швидко і правильно розпізнавати графічну оболонку слова та знаходити еквівалент у рідній мові; вміння визначити за назвою тексту його тему.

Обсяг текстів, що читаються, від заняття до заняття збільшуються, а їх лексико-граматичне наповнення ускладнюється.

Робота над науковим текстом, традиційно, поділяється на передтекстову і післятекстову. Обидва види робіт містять непрямі питання, пошук відповідей на які потребує здійснення студентами ряду розумових дій, що є першим етапом підготовки до майбутньої навчально-професійної діяльності. Передтекстову роботу візуалізовано навчальною презентацією, що дозволяє оптимізувати процес семантизації лексики, скласти асоціативні ряди, визначити значення слів за контекстом, спрогнозувати структуру й тему тексту за заголовком тощо. Післятекстові вправи виявляють глибину розуміння тексту («Знайдіть у тексті закінчення наступних речень ...»); уможливають пошук цільової інформації («Знайдіть у тексті ту частину, в якій повідомляється про»). Для запам'ятовування нової лексики, тренінгу розуміння та вживання термінів,

правильного їх написання рекомендуємо завдання на освітніх електронних ресурсах Quizlett, Quizizz, Wordwall. Найефективнішим для перевірки розуміння основних положень тексту вважаємо застосунок Kahoot!, завдяки можливостям якого створюється позитивна емоційна атмосфера змагання.

Доуніверситетська підготовка іноземних здобувачів освіти передбачає формування навичок запису лекцій і конспектування прочитаного як елементів професійної комунікативної компетенції. Зазначимо, що конспектування може здійснюватися як шляхом запису основної інформації, так і шляхом створення ментальних карт, схем, хмар слів тощо.

Конспектування прочитаного іноземною мовою, як відомо, викликає труднощі виділення головної інформації та її переформулювання. Результатом процесу читання та переробки інформації в цьому випадку стає зменшення її обсягу, а також запам'ятовування, якщо такі прийоми, як аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення добре сформовані й освоєні на достатньому рівні. Разом з тим, більш продуктивним нам видається конспект-схема, ментальна картка, так як такий вид роботи уможливорює трансформацію графічного образу слова в інший об'єкт і навпаки, коли під час монологічного мовлення за темою прочитаного тексту слухач має відтворити словами зображене. Ефективним цей вид роботи видається під час змішаного формату навчання. В асинхронному режимі слухачам пропонується прочитати текст, скласти ментальну картку, а під час он-лайн занять, обмінявшись ментальними картками, слухачі відтворюють основну інформацію прочитаного.

Навчання запису інформації на слух починається після початкового фоне-

тико-граматичного курсу під час занять з наукового стилю, які відокремлені у розкладі від занять з власне української мови як іноземної.

Формування навичок і вмінь конспектування на слух проводиться поелементно, з поступовим ускладненням завдань. Вправи, спрямовані на формування навичок, необхідних для такого виду конспектування, вводяться поступово. Спочатку відпрацьовується правильність написання нових слів, словосполучень і швидкість їх написання. Паралельно проводиться навчання аудіювання наукових текстів з виконанням тестового завдання на визначення хибних і правильних тверджень, наявності-відсутності інформації в прослуханому тексті.

Як відомо, основні труднощі ведення запису на слух нерідною мовою визначаються невідповідністю темпу мови особи, що говорить і того, хто слухає; недостатньо розвиненою слуховою і зоровою мовною пам'яттю; недостатньою швидкістю читання мовчки; слабкою автоматизованістю навичок письма.

Перша і третя труднощі усуваються в процесі традиційних занять з мови і спілкування в умовах мовного середовища. Друга і четверта обумовлюють комплекс вправ з навчання запису на слух як-от:

- словниковий диктант (не тільки перевірка засвоєння лексичного матеріалу, але і тренування графічної моторики, формування автоматизму в написанні слів). Для диктантів обирається тільки знайома лексика, що сприяє засвоєнню слів слуховою, зоровою і моторною пам'яттю;

- письмові відповіді слухачів на усні запитання викладача:

а) позитивні відповіді, що відтворюють лексику запитання без трансформації;

б) негативні відповіді, що відтворюють лексику запитання із заміною окремих слів чи граматичних форм;

в) відповіді з частковою трансформацією структури запитання.

Окремої уваги потребує фразовий диктант. Цей вид роботи розвиває слухову мовну пам'ять, що особливо важливо у навчанні запису лекцій. Однак фразовий диктант має додаткові труднощі – необхідність швидко розпізнавати службові слова в мовленні та фіксувати їх на письмі окремо від інших слів. В арабській аудиторії цей вид диктантів викликає значні труднощі, тому що поділ фрази на сегменти за допомогою інтонації слухачі сприймають легко, а службові частини мови, що інтонаційно не виділяються, приєднують до значимих слів. Тому фразові диктанти використовуються після ретельного відпрацьовування диктантів на словосполучення, в яких є можливість інтонувати (виділяти) службові слова.

Ефективною з огляду на формування комунікативної компетентності у професійній сфері є робота над частково адаптованими художніми текстами або модельованими текстами, дотичними до фахової тематики. Для читання нами пропонуються тексти деонтологічного характеру, наприклад «Допомагати потрібно кожному», сюжет якого оповідає про хлопця, який купив ліки для своєї мами та віз її їх автобусом. А коли в цьому автобусі стало зле якійсь жінці, він, маючи ліки, не віддав їх, бо думав, що має допомогти, перш за все, своїй матері. Під час зупинки, коли вже хтось із пасажирів викликав «Швидко допомоги», хлопець побачив знайоме пальто й зрозумів, що то його матір потребує допомоги. Після прочитання текстів такого типу (у другому семестрі навчання)

пропонуємо провести дискусії, рольові ігри, переказ від дійової особи тощо.

Окремі заняття виділяємо для навчання письмового переказу, для яких добираємо тексти, що містять лексику майбутньої спеціальності та порушують актуальні питання профілактики й лікування небезпечних хвороб.

Висновки. Описана система навчання читання фахово орієнтованих текстів, запису на слух і конспектування прочитаного дозволяє сформувати основи комунікативної компетентності, що роз-

виватиметься під час опанування освітньо-професійних програм, навчальної клінічної практики та сприятиме активізації включення іноземних здобувачів вищої освіти у сферу навчально-професійного спілкування, а також продовженню вивчення фахової мови медика з позицій системно-комунікативного підходу. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у створенні навчально-методичного комплексу з наукового стилю мовлення для пропедевтичного етапу навчання іноземних слухачів.

Література:

1. Жангазінова, Р. & Кусяк С. (2019). Науковий стиль мовлення: математика, фізика, біологія, хімія : навчально-методичний посібник для самостійної роботи іноземних студентів підготовчого відділення галузі знань 22 «Охорона здоров'я».
2. Богиня, Л. В. (2020). Сходинки. Початково-предметні курси з природничих дисциплін : навчальний посібник з української мови як іноземної.
3. Альохіна, С. В., & Шутенко, Я. С. М. (1998). Українська мова для іноземних студентів: початково-предметні курси: математика, креслення, хімія, фізика, біологія. *АртЕк*.
4. Українська мова як іноземна. Тимчасова програма навчальної дисципліни для іноземних студентів підготовчих факультетів / відділень ВНЗ МОЗ України (2015).
5. Швець, Г. Д. (2019). Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: монографія. *Київ: Фенікс*.
6. Богиня, Л. В., Колечкіна, І. В., Кушпіль, Н. О., & Овчаренко, О. В. (2021). Формування стартових навичок наукового мовлення іноземних студентів.